

7.3. Soudobé skladebné směry a techniky

7.3.1 Směr rozšířeně tonální a modální

Velké množství autorů od R.Strausse až B.Foerstera přes P.Hindemitha a L.Janáčka k D.Šostakovičovi, B.Brittenovi a dalším. Oproti následujícím směrům (odd.6.1.2) méně radikální a více tradiční.

Obohacování souzvuků a jejich vzájemných vztahů, rozšiřování možností v oblasti rytmiky, polyfonie, užívání modálních způsobů

Mody-řady: Jsou vytvořeny v oblasti výšek příp.ale i délek, dynamiky apod. Pozor! Nezaměňovat se sériemi (viz odd.7.3.2, které jsou komplexem prvků, ale s přísnou řadovou posloupností a rovnoměrným výskytem)!

Druhy modů (stupnic):

- pentatonické (vždy komplex 5 modů, například)
 - 1: c d e g a
 - 2: d e g a c
 - 3: e g a c d
 - 4: g a c d e
 - 5: a c d e g
- středověké tzv. církevní
- speciální, kombinované, umělé (např.Messiaenovy mody)

Mody možno střídát, prolínat, slučovat atd. Může docházet k novým výsledkům:

- biakordika a polyakordika
- bitonalita a polytonalita
- birytmika a polyrytmika
- pandiatonika (= různé nezvyklé kadence a spoje umístěné do jednoho centra, S.Prokofjev)
- systém čtvrttónový, třetitónový, šestitónový a dvanáctitónový - využití menších intervalů než je půltón (A.Hába).

7.3.2 Neorganizovaná a organizovaná atonalita seriální, dodekafonická a seriální technika

Průkopníci atonality Ch.Ives, A.N.Skrjabin. Nejdéle a nejdůsledněji v rozložení tonality 2.vídeňská škola A.Schönberga, A.Berga a A.Weberna (v letech 1908-1923).

7.3.2.1 Neorganizovaná (tzv. volná) atonalita

Hlavní znaky:

- odmítání oktávového intervalu, aby zdvojený tón nezískal převahu
- preference neobvyklé stavby akordu
- práce s disonancemi jako s konsonancemi
- odmítnutí tonálních center
- komplikace rytmické složky: kombinace nepravidelného dělení not s pravidelným
- vyhýbání se jakékoliv pravidelnosti a symetrii

Jediný stavební prvek: interval a princip volného variačního rozvíjení hudebního proudu.

7.3.2.2 Organizovaná atonalita

Tento úkol nejlépe splnila speciální řada - série (komplex prvků s přísnou řadou posloupností a rovnoměrným výskytem)

Seriální technika = způsob organizace tónových výšek pomocí těchto sérií

Seriální technika = postupná aplikace seriálních způsobů práce na další složky a stránky hudby - kvantitativně vyšší stupeň seriální organizace.

Druhy a fáze seriální techniky:

- Řadová technika = práce s řadami způsobem čistě lineárním, melodickým (např. symbolika b-a-c-h), rytmizováním, transpozicí apod.
- Seriální technika předdodekafonická = užití sérií tónů různých výšek nejen lineárně, ale i vertikálně a kombinovaně.
- Dodekafonická (dvanáctitónová) technika = důsledná aplikace seriální techniky na komplex všech dvanácti tónů chromatické stupnice.
- Seriální technika postdodekafonická - jako předcházející druh, ale využíváním menších skupinek tónů (mikrosérií), různé aplikace a operace (permutace = změna pořadí sledu), rotace, interpolace (=vsouvání něčeho).
- Seriální technika - pracuje současně nejen se sériemi tónových výšek, ale i se sériemi délek, dynamických stupňů, pomlk, nástrojových poloh a barev, způsobů nástroje artikulace, tempových a metrických změn. Nejzazší fáze = totální organizace všech složek hudby.

Základní poznámky k dodekafonii

Dodekafonie = těžiště, nejdokonalejší a nejdůslednější fáze seriální techniky. První důsledně dodekafonicky komponované dílo - A.Schönberg: Suita pro klavír op.25 (1921-24). Základní dodekafonický útvar - dvanáctitónová řada - výchozí materiál pro veškerou kompoziční práci. Funguje jako svého druhu daný motiv.

Základní pravidla:

- Řada nesmí být totožná s chromatickou stupnicí, kvartovým nebo kvintovým kruhem.
- Každý tón se v průběhu řady vyskytuje pouze jednou.
- Řada má určitý kompoziční plán (zdůraznění některých intervalů pod.).
- Řada nepřesahuje rozpětí oktávy.

- Více než dva stejné intervaly nemají následovat za sebou.
- Rozklady známých doškálných akordů nemají být použity.

Různé stupně dodekafonie:

Dodekafonie I.stupně - vzniká rytmizováním řady: žádný tón se před vyčerpáním všech 12 tónů neopakuje, má však konkrétní dynamiku a může být přeložen do různých oktáv.

Dodekafonie II.stupně - možnost bezprostředního opakování tónů ve stejné poloze nebo v přeložení do jiné oktávy.

Dodekafonie III.stupně - podobná jako II.stupně, ale navíc možnost opakování krátkých melodických sledů, trylků, střídavých tónů aj. Může existovat dodekafonismus horizontální, vertikální, lomeny (rozdělení jedné řady do více řad), kombinovaný.

7.3.3 Strukturalismus

Totální organizace hudebního průběhu. Poslední, krajní mez atonálního serijního a seriálního směru. Předem stanoveny vzorce matematické formulky, grafické obrazce.

Hlavní činností vymezení struktury, realizace považována již za druhou ("řemeslnou"). Od druhé poloviny 20.století.

Hlavní představitelé: Olivier Messiaen (nikdy se nehlásil k atonalitě!), Pierre Boulez, Karlheinz Stockhausen, určité prvky i v posledních dílech I.Stravinského (nelze jej však sem řadit!)

P.Boulez považuje strukturu za klíčový jev naší doby, varuje však před "zaměňováním kompozice za organizaci".

7.3.4 Punktualismus

Jednotlivý tón (= bod) nebo interval má úkol někdejšího motivu, fráze. Vnímání zvukového pohybu ve statické formě. Sled bodů neorganizovaný, náhlý. Poslechová orientace velmi obtížná.

Počátky už u A.Weberna koncem 20.let. Hlavní představitelé: Sylvano Bussotti (1931), Mauricio Kagel (1931), P.Boulez (Kladivo bez pána).

7.3.5 Hudba elektroakustická

Souhrnný název pro hudbu, která se vyvinula na základě inspirací rozvojem hudebního myšlení a techniky (především elektroakustické

7.3.5.1 Hudba konkrétní

Operuje všemi tónovými i netónovými zvuky. Počátky již po 1900. (Busoniho připomínky o nutnosti obohacování zvuku novými možnostmi, viz odd.6.1.6). Nejprve novým způsobem využívání klasických hudebních nástrojů (A.Honegger: Pacific 231), později využíváním nehudebních zvuků a hluků (E.Satie: Paráda).

Vlastním zakladatelem konkrétní hudby Pierre Schaeffer, zakladatel výzkumného studia pařížského rozhlasu, od r.1950 modernizace, r.1955 poprvé na gramofonových deskách. Do USA přenesl z Evropy v padesátých letech J.Cage.

7.3.5.2 Hudba elektronická

Získání nových tónů a zvuků elektronickou cestou, jejich technické přetváření a reprodukce s vyloučením "živého" interpreta. Poprvé předvedena v Darmstadtu r.1951 německým akustikem doc.Meyer-Epplerem. Studia v Bonnu a zvláště v Kolíně nad Rýnem (K.Stockhausen, W.Henze, P.Boulez). U nás např. v rozhlase v Plzni.

Hlavní fáze práce s komponisty:

- nashromáždění a výběr zvukových útvarů
- jejich přetváření - deformace
- vytvoření a realizace plánu způsobem montáže a mixáže.

7.3.5.3 Hudba pro magnetofonový pás (music for tape)

Od r.1951 v USA. Využití magnetofonového pásu s předem připraveným zvukovým záznamem (většinou hudba konkrétní nebo elektronická, ale i např. live hudba z koncertů a podobně). Magnetofon jako orchestrální i hudební nástroj.

7.3.6 Aleatorika a hudba témbřů

Aleatorika = protest proti snahám o totální organizaci hudby (proti seriální hudbě a punktualismu). Alea = hrací kostka (z latiny). Aleatorika = nauka o náhodě. Skladebná technika svěřující určitou část procesu vzniku hudebního díla více či méně řízené nahodilosti při zacházení s různými prvky. Tradice velmi dávné (Indie, Afrika).

Novodobý původce aleatoriky: John Cage. První velké pojednání o aleatorice r.1957 P.Boulez. Dvě formy: aleatorika absolutní (neřízená) a aleatorika relativní (řízená).

Hudba témbřů - protest proti punktualismu, zvukově barevné plochy, tónové-šumové pásy.

7.3.7 Bimedialita, hudba grafická, multimediální produkce

Určité divadelní nebo světelné akce vyžadovány již v minulosti (J.Haydn: Symfonie č.45 Na odchodnou - svíčky, A.Skrjabin: Prometheus - barevná hudba). Zajímavé pokusy E.F.Buriana (voiceband=šborově-sólistická recitace a tanec), K.Stockhausena (vztah médií hudby a grafiky), extrémní J.Cageho.

Významný představitel grafických koncepcí - Mauricio Kagel (1931, Argentinec žijící v Kolíně nad Rýnem): vychází z geometrických útvarů a operací. V posledních letech již zcela běžné multimediální produkce, jakýsi novodobý Gesamtkunstwerk. U nás zvláště Laterna magica.

7.3.8 Kybernetika a hudba

Hudba tzv. stochastická = vzniká kompoziční metodou, v níž výběr prvků a zvuků vyplývá z použití zákonů teorie pravděpodobnosti (zvláště řecký skladatel I. Xenakis). Hudební principy ve spojitosti s principy kybernetiky převáděny na výpočty (Xenakisova skladba St 10-1080262).

Computer Music - dnes už zcela běžná oblast, ve které hrají zásadní role počítače. Všechny prvky převedeny na čísla (do jazyka computeru) - čísla testována na základě programu skladatele (stylu) - výsledky zakódovány, převedeno do osnovy, dnešní postupy však stále zdokonalovány a zjednodušovány dle možností computerů.

Hlavní představitelé: P. Boulez, I. Xenakis, L. Nono a další.

7.3.9 Nová jednoduchost a citovost, hudba minimální ostinálně repetiční

Vedle zmíněných směrů velmi silný a diferencovaný souběžný proud napájený nejrůznějšími syntetickými snahami.

V posledních letech velmi zajímavý vývoj směřující k návratům, nové jednoduchosti. Není to cesta zpět, nýbrž progresivní reakce na složitý vývoj skladatelských technik a směrů 20. století.

Hlavní současné trendy:

- Ničím neomezené použití veškerých výtvarných prostředků hudby 20. století, zároveň však:
- Volání po nové kráse, nové jednoduchosti, nové citovosti, jakýsi soudobý "postmodernismus", hledání v hudbě starověké, barokní, klasické, romantické, nejrůznějším folklóru, nonartifiziální hudbě.
- Nová prostota, čistota, zdůrazňování základních hlavních parametrů hudebního vyjadřování:
- V melodice větší výrazovost, zpěvnost, pamatovatelnost,
- V rytmice větší pregnantnost a jednoduchost,
- V intervalikách a harmonii vyrovnávající podíl konsonancí a disonancí, posilování tonálních centra,
- V sónce zvýrazňování přirozené zvukově barevné krásy nástrojů, hlasů.

Často vede cesta od témbrových výbojů k neoromantismu (K. Penderecki), k propojení podílu tradiční i současné hudby (A. Šnitke).

Minimální hudba (Minimal Music)

Základním rysem je drobný, nejčastěji rytmický nebo melodickorytmický model, který se tvrdošijně (bez jakékoliv improvizace) opakuje a přidáváním nebo ubíráním prvků vyvíjí. Základní metodický prvek: použití elementárních prostředků diatonické melodiky + monotónní pohyb po dlouhé ploše = po určité době až omamný zvukově - pohybový stav posluchače (stav opojení). Podobné účinky vyvolávají prvky orientální hudby.

Hlavní představitelé: Philipp Glass (1937) a Steve Reich (1936).

Ostinálně-repetiční hudba

Principem velmi blízká minimální hudbě, její podstata vyplývá přímo z názvu.